

ОДРЖИВИ ТУРИЗАМ У НАЦИОНАЛНОМ ПАРКУ „ЂЕРДАП“, СРБИЈА - СТАВОВИ ЛОКАЛНОГ СТАНОВНИШТВА

Јована Бранков*¹, Добрица Јовичић**, Драгана Миљичевић*

* Географски институт „Јован Цвијић“, САНУ, Београд, Србија

** Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд, Србија

Апстракт: У контексту шире полемике о одрживом развоју, туристичка литература истиче значај подршке локалног становништва развоју туризма. Активна подршка заједнице има кључни значај за локалну самоуправу, будуће развојне политике и све субјекте који учествују у креирању одрживог туристичког развоја. Специфична димензија овог утицаја постоји у заштићеним просторима, с обзиром на изражену еколошку компоненту и везу која се ствара на релацији туризам – заштићено добро – локално становништво. У раду су анализирани ставови и мишљења локалног становништва, настањеног у оквиру Националног парка „Ђердап“ или његове заштитне зоне, у вези са ефектима и контролом туристичког развоја, као и доступношћу информација о одрживом туризму и утицају који ова делатност има на заједницу. Примењена је метода анкетног истраживања на узорку од укупно 227 испитаника. Приликом израде анкете коришћен је методски поступак предложен од стране Светске туристичке организације за анализу индикатора одрживог туризма.

Кључне речи: одрживи туризам, локална заједница, НП „Ђердап“.

УВОД

Током последњих деценија, туристичка литература је у великој мери оријентисана на проучавање међусобних утицаја између туризма и локалне заједнице. Тако још 1980. године Батлер (1980) указује на везу између развоја туризма и ставова локалног становништва према туристима. Како се број посетилаца неког региона повећава, становници који су у почетку били изразито позитивни у својим ставовима, постепено постају резервисани када су у питању дугорочне користи од туристичког развоја. Слично томе, одређени модели туристичког развоја тврде да ставови локалног становништва према туризму пролазе кроз неколико фаза: од еуфорије до антагонизма (Doxey 1975; Murphy, 1981 in Akis et al., 1996). Марфи (1985) је истакао неопходност сваке заједнице да развој туризма повеже са локалним потребама, што је представљало једну од основа за

---

¹ j.brankov@gi.sanu.ac.rs

бројне касније студије о различитим односима између туризма и локалних заједница (Richards & Hall, 2000).

У контексту дебате о одрживом развоју, тврди се да је разумевање подршке заједнице развоју туризма од кључног значаја за локалну самоуправу, развојну политику и предузећа, јер успех и одрживост било ког развоја (па самим тим и туристичког) зависи од активне подршке овог сегмента становништва. Аутори су се сложили у тврдњи да планери и предузетници, који се баве туристичким развојем, морају узети у обзир ставове локалне заједнице, уколико желе да постигну дугорочну одрживост туристичке индустрије (Belisle & Hoy, 1980; Murphy, 1983; Maddox, 1985, Allen et al, 1988; Ap & Crompton, 1998). Постоји неколико разлога зашто су реакције локалног становништва на туризам важне, поред оног основног – утицаја на квалитет живота. Наиме, додатне комерцијалне туристичке активности често могу да буду отежане или обустављене услед противљења домаћег становништва (Williams & Lawson, 2001), а активна опозиција је знала често и у великој мери да омете или заустави развој (Gursoy & Rutherford, 2004). Међутим, уколико се зна зашто становници подржавају или се противе туристичком развоју, могуће је одабрати развојну политику која ће умањити негативне друштвене утицаје и максимизирати подршку за такве алтернативе, што ће утицати на побољшање квалитета живота локалне заједнице (Williams & Lawson, 2001).

С обзиром да је значај подршке локалне заједнице је широко признат, истраживачи су почели да испитују различите сфере утицаја на релацији туризам-локално становништво. Овакав утицај у великој мери је проучаван у економској сфери (Liu & Var, 1986; Getz, 1986; Walpole & Goodwin, 2000, Lee, 2013), да би временом биле анализирани и друге димензије, као што су културна (Besculides et al., 2002), социјална (Brunt & Courtney, 1999; Williams & Lawson, 2001; Simons, 2008, Nunkoo & Gursoy, 2012), политичка (Mansfeld, 1992) и заштите животне средине (Liu, Sheldon & Var, 1987; Bonaiuto, 2002; Holmes, 2013). Значајни су и радови који, путем анкетног истраживања, збирно анализирају све поменуте сфере утицаја (Cardozo, 2011; Hanafiah, Jamaluddin & Zulkifly, 2013, Gupta & Prakash, 2014).

Локално становништво и заштићени простори

Када се говори о значају и улози локалног становништва у развоју туризма, посебну димензију представљају заштићени простори, с обзиром на изражену еколошку компоненту и везу која се ствара на релацији туризам –

заштићено добро – локално становништво (Eagles & McCool, 2002). Што се заштићених простора тиче, аутори су јединствени у ставу да је проналажење начина да се побољшају и ојачају односи између локалног становништва и заштићеног добра од кључног значаја за дугорочно успешно очувања ових простора (Fiallo & Jacobson 1995; Furze et al. 1996; Allendorf et al, 2006; Holmes, 2013), а позитиван став јавности истовремено представља кључни показатељ успеха заштићеног добра у свим сферама (Struhsaker et al. 2005). Боље разумевање односа и међусобних утицаја на овој релацији омогућава да се побољша способност очувања биодиверзитета подручја, максимизира корист за популацију која живи у и око заштићених подручја, а која често спада међу највише маргинализоване друштвене групе (Holmes, 2013). Међутим, како однос између локалних становника и заштићених добара често доводи до пресељења или лишава људе приступа ресурсима од којих су зависни генерацијама (Allendorf et al., 2006), кључ за предупређење ових активности је разумевање ставова и потреба локалног становништва, јер оно треба да обезбеди смернице за политику и управљање одлукама, а такође представља основу за процену успеха будућих активности (Hill, 1998; Gillingham & Lee 1999; Weladji et al. 2003).

Централизован приступ планирању и управљању заштићеним добрима у Србији у прошлости је минимизирао улогу и значај локалног становништва које живи на територији или дуж границе са заштићеним простором (Томићевић Ј., Миловановић & Konold, 2005), што је у супротности а теоријом која подржава активно учешће заједнице и узимање у обзир њених потреба и ставова приликом спровођења управљачких одлука. С обзиром да су национални паркови најзначајнија и најкомплекснија заштићена добра, приликом покушаја да се туризам развија у одрживом смеру, питање ставова локалног становништва не сме бити заобиђено.

Предмет рада је анализа ставова и мишљења локалног становништва, настањеног у оквиру Националног парка „Ђердап“ или његове заштитне зоне, а који се тичу ефеката и контроле туристичког развоја, као и доступности информација о одрживом туризму и утицаја коју ова делатност има на заједницу.

Област проучавања

Национални парк Ђердап, налази се у североисточном делу Србије, на граници са Румунијом и просторно обухвата узани коридор Ђердапске клисуре, тј. њену десну долињску страну и приобални сектор Дунава од

Голупца до Караташа, на дужини од скоро 100 km (Скица 1). Стављен је под заштиту 1974. године, простире се на територији три општине (Голубац, Мајданпек и Кладово) и обухвата површину од 637,68 km². (Николић, С., 2006; Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, 2013).

Његову окосницу чини композитна речна долина Дунава, која се у Ђердапској клисури састоји од четири клисуре (Голубачка, Госпођин вир, Мали и Велики Казан и Сипска клисура) и три котлине (Љупковска, Доњомилановачка и Оршавска), које се међусобно смењују.

Скица 1. Границе НП „Ђердап“ и његове заштитне зоне

Захваљујући специфичном историјском развоју, повољној клими и сложеним геоморфолошким карактеристикама, простор Ђердапа данас представља јединствен европски резерват терцијарне флоре и фауне. На територији НП је заступљено преко 1100 биљних врста (од чега су 43 врсте строго заштићене а 124 заштићене) и преко 150 врста птица (www.npdjerdap.org). Поред разноврсности, флора и фауна овог простора одликују се изразитим ендемичним и реликтним карактером. Због повољних услова за живот, човек је био стално присутан на овом простору, о чему сведоче бројна археолошка налазишта и културно-историјски споменици („Лепенски Вир“, „Каструм Диана“, тврђаве „Голубац“ и „Фетислам“, „Трајанова табла“, остаци „Трајановог моста“ и каструма „Понтес“ итд.). Захваљујући свему наведеном, НП „Ђердап“ данас обилује репрезентативним и атрактивним природним и културним вредностима, а како има и посебан, заштићени статус, идеје о реализацији одрживог развоја туризма у овом НП имају реалну основу и заслужују да буду професионално размотрене у будућности.

Методологија

У прикупљању података примењена је анкета као методски поступак. Анкетно истраживање спроведено је током лета (август) 2014. године на територији три општине које захвата НП „Ђердап“ (Голубац, Мајданпек, Кладово). Почетна идеја за узорак који би се обухватио анкетним истраживањем била је да то буду људи из полулационо највећих насеља унутар или на граници са НП (јер је у тим насељима туристичка понуда најизраженија, па је и контакт локалног становништва са туристима најинтензивнији), различитог старосног узраста и полне структуре.

Приликом израде анкете коришћен је методски поступак предложен од стране Светске туристичке организације (WTO, 2004) за анализу индикатора одрживог туризма, а прилагођен за истраживани простор. Да би се испитале различите димензије ставова испитаника и нарочито да би се добила тачна информација, приликом испитивања коришћена је мешавина алтернативних питања и констатација. Локално становништво је анкетирано у три највећа туристичка средишта НП – Голупцу, Доњем Милановцу и Кладову. Узорак је сачињавало укупно 227 испитаника, од којих је 106 било мушког пола, а 121 женског пола. Анкетирање је извршено писаном анкетом, а попуњавање извршено након добијених усмених одговора испитаника из случајно одабраног узорка. Анкету су спровели истраживачи Географског института „Јован Цвијић“ САНУ у сарадњи са Центром за културу из Кладова.

Анализа анкетних упитника је обрађена према полу и старости, са циљем да се утврди да ли постоји битна разлика у ставовима према туризму и односу према туристима код мушкараца и жена и различитих старосних група. Сакупљени подаци обрађени су помоћу SPSS и Excel програма и методом дескриптивне статистике. За проверу разлике у опаженим својствима, тј. фреквенцијама два или више независна узорка коришћен је хи-квадрат тест и формула за израчунавање разлика у фреквенцијама:

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_0 - f_t)^2}{f_t}$$

где су f_0 опажене фреквенције а f_t очекиване фреквенције. За утврђивање јачине везе између категоријских променљивих употребљен Крамеров (V) коефицијент.

Циљ анализе је било и идентификовање елемената који утичу на позитиван/негативан став према туристичкој делатности. Добијени резултати могу се практично применити приликом усмеравања будућих туристичких програма и креирања развојне политике који би на овај начин била усаглашена са потребама локалне заједнице и омогућила подршку ове врсте.

Ставови о туризму и корист локалног становништва од туризма

Испитаницима је најпре понуђено да на две опште тврдње везане за став о томе да ли је туризам добар за њихову заједницу и да ли они као појединци

имају личну корист од ове делатности, одаберу понуђени одговор који осликава њихово мишљење (Табела 1).

Табела 1. Ставови о туризму и корист локалног становништва од туризма

Питање	Фреквенција				
	1	2	3	4	5
Туризам је добар за моје насеље/општину	8	1	21	63	134
Ја лично имам корист (директну/индиректну) од туризма	38	47	55	40	47

1 – Уопште се не слажем, 2 – Не слажем се, 3 – Неутралан, 4 – Слажем се, 5 – Веома се слажем

На тврдњу: „*Туризам је добар за моје насеље/општину*“ велика већина испитаника одговорила је да се веома слаже (59%) или да се слаже (27,8%). Одређени број испитаника дао је неутралан одговор (9,25%), док је мањина имала негативан став (4,1%). Хи-квадрат тест независности није показао значајну везу између дистрибуције ставова испитаника (слажем се/неутралан и не слажем се) и њиховог пола $\chi^2(1, n = 227) = 3,11, p = 0,08, V = 0,13$. Такође, што се тиче старости испитаника, утврђено је да се да нема значајне разлике између старосних категорија популације у ставовима о туризму у њиховом насељу $\chi^2(3, n = 227) = 2,21, p = 0,53, V = 0,10$.

Када је у питању наредна тврдња: „*Ја лично имам директну/индиректну корист од туризма*“, одговори су били знатно другачије дистрибуирани. Четвртина испитаника дала је неутралан одговор (24,3%), док је остали део узорка скоро равномерно подељен на оне који се слажу са овом тврдњом (20,7% оних који се веома слажу и 17,6% оних који се слажу) и оне који се не слажу (16,7% оних који се уопште не слажу и 20,7% оних који се не слажу). Хи-квадрат тестом утврђено је да не постоји значајна веза између дистрибуције ставова испитаника и њиховог пола $\chi^2(4, n = 227) = 4,37, p = 0,36, V = 0,14$. Статистичка значајност није утврђена ни када је у питању старост испитаника $\chi^2(12, n = 227) = 18,60, p = 0,10, V = 0,17$, али је регистрована јача веза између променљивих путем Крамеровог коефицијента.

Ефекти туризма на локалну заједницу

Посебна категорија тврдњи на које су испитаници одговарали односила се на ефекте развоја туризма у њиховој заједници (Табела 2). Иако туризам не представља доминантну делатност, већина испитаника се слаже да његов развој представља шансу за отварање нових радних места за локално становништво (30% испитаника одговорило да се слаже и 29,5% испитаника одговорило да се веома слаже). Када је у питању запошљавање младог локалног становништва које омогућава развој и напредак

туристичке делатности, мишљења су подељена. Један део испитаника се слаже са тврдњом да је један од ефеката туризма у њиховом насељу управо запошљавање младе локалне популације (26,9% испитаника одговорило да се слаже и 24,6% испитаника одговорило да се веома слаже), док је други део неутралан (20,7%) или се не слаже са овом тврдњом (18,1% испитаника се не слаже и 9,7% испитаника се уопште не слаже).

Мишљења су подељена и када је реч о још неким ефектима које развој туризма може да проузрокује на локалну заједницу. На тврдњу: „Развој туризма у мом насељу/општини подиже цене различитим добрима“ велики број испитаника дао је неутралан (29,1%) или позитиван (32,6% испитаника се слаже, 18% испитаника се веома слаже) одговор, док једна четвртина испитаника сматра да туризам не проузрокује подизање цена различитим добрима.

Табела 2. Ефекти туризма на локалну заједницу

Питање	Фреквенција				
	1	2	3	4	5
<i>Туризам у мом насељу/општини има сл. ефекте:</i>					
Отвара нова радна места за локално становништво	11	36	45	68	67
Запошљава младо локално становништво	22	41	47	61	56
Подиже цене различитим добрима	24	22	66	74	41
Директно утиче на отварање нових служби (здравствене, комуналне, итд.) у мом насељу	36	44	45	57	45
Директно утиче на побољшање инфраструк. (путеви, водовод, канализација, одвоз смећа) у мом насељу	27	28	48	64	60
Повећава буку и ствара велику гужву	67	75	42	33	10
Ремети активности локалног становништва	106	79	14	17	11
Оштећује животну средину	83	79	36	17	12
Спречава лок. становништво да приступи неким атракцијама у НП	86	96	27	9	9
Стимулише развој локалне културе и не угрожава интегритет и аутентичност заједнице	24	25	47	83	48
Користи природне ресурсе потребне локалном становништву (рибу, воду, итд.)	30	48	58	56	35

1 – Уопште се не слажем, 2 – Не слажем се, 3 – Неутралан, 4 – Слажем се, 5 – Врло се слажем

Испитаници су дали различите одговоре и када је у питању тврдња: „Развој туризма директно утиче на отварање нових служби (здравствене, комуналне, итд) у мом насељу/општини“. Донекле преовлађују они који су се сложили са датом тврдњом (25% испитаника се

слаже и 19,9% се веома слаже), али је знатан број и оних који се не слажу (19,4% испитаника се не слаже и 15,9% испитаника се уопште не слаже) или су дали неутралан одговор (19,8%).

Када је у питању веза између туризма и побољшања инфраструктуре, на тврдњу: „*Развој туризма директно утиче на побољшање инфраструктуре (путеви, водовод, канализација, одвоз смећа) у мом насељу/општини*“ већина је дала позитиван одговор (28,2% испитаника се слаже и 26,5% испитаника се веома слаже). Одређени део узорка је неутрално одговорио (21,1%) или се није сложио са овом тврдњом (24,2%).

Велики степен слагања уочен је код оба пола испитаника, као и свих узоркованих старосних група, за тврдње у вези са утицајем туризма на повећање буке и гужве, где је значајна већина испитаника дала негативан одговор (62,5%), а само 19% учесника у истраживању се сложило са тврдњом. Слично је и са еколошким аспектом туризма и могућим негативним ефектима, где већина испитаника сматра да развој ове делатности не оштећује животну средину. Ипак, мањи број испитаника (12,9%) се сложио са тврдњом: „*Развој туризма у мом насељу/општини оштећује животну средину*“ или је дао неутралан одговор (15,8%).

Одређене тврдње односиле су се на тумачење различитих аспеката релације посетиоци – локално становништво. Испитаници су у великом проценту сагласни у тврдњи да развој туризма не ремети активности локалног становништва (81,5%), као и да не спречава локално становништво да приступи неким атракцијама у националном парку (80,2%). Више од пола испитаника (57,7%) сложило се да туризам у њиховом насељу/општини стимулише развој локалне културе и не угрожава интегритет и аутентичност заједнице. Ипак, на ову тврдњу значајан део испитаника дао је неутралан одговор (20,7%) или се није сложио (21,6%).

С обзиром да приликом развоја туризма и организације туристичких долазака и боравка у НП може доћи до несугласица између посетилаца и локалне популације око коришћења природних ресурса, једно питање односило се управо на овај однос проучаваних категорија. Тако је на тврдњу: „*Туризам користи природне ресурсе потребне локалном становништву (рибу, воду, итд)*“ одређен део узорка (40,3%) одговорио да се слаже или је дао неутралан одговор (25,5%). Трећина испитаника (34,4%) сматра да туризам не користи природне ресурсе потребне

локалном становништву и на тај начин не долази у могући конфликт са заједницом.

Како би се утврдило да ли постоје статистички значајне разлике у дистрибуцији ставова локалне популације према полу и старости, за поменути низ тврдњи коришћен је Хи-квадрат тест², који анализира разлике између опажених и очекиваних фреквенција. Тестом су, конкретно, упоређене учесталости дистрибуције одговора у свакој од категорија (пол и старост) са вредностима које би биле очекиване, да између променљивих не постоји никаква веза (Табела 3).

Табела 3. Разлике у ставовима локалне популације о ефектима туризма по полу и старости

<i>Туризам у мом насељу/опит. има сл. ефекте:</i>		χ^2 (<i>p value</i>)	Крамеров V коеф.
Отвара нова радна места за локално становништво	пол	0,361)	0,138
	старост	0,352	0,139
Запошљава младо локално становништво	пол	0,694	0,099
	старост	0,482	0,130
Подиже цене различитим добрима	пол	0,845	0,078
	старост	0,288	0,144
Директно утиче на отварање нових служби (здравствене, комуналне, итд.)	пол	0,634	0,106
	старост	0,072	0,170
Директно утиче на побољшање инфраструктуре (путеви, канализација, одвоз смећа)	пол	0,213	0,160
	старост	0,034*	0,181
Повећава буку и ствара велику гужву	пол	0,351	0,140
	старост	0,481	0,130
Успон криминала	пол	0,552	0,116
	старост	0,270	0,129
Опадање моралних стандарда	пол	0,327	0,143
	старост	/	/
Ремети активности локалног становништва	пол	0,046*	0,207
	старост	/	/
Оштећује животну средину	пол	0,455	0,127
	старост	0,821	0,080
Спречава лок. становништво да приступи неким атракцијама у НП	пол	0,049*	0,190
	старост	/	/
Стимулише развој локалне културе и не угрожава интегритет и аутентичност заједнице	пол	0,931	0,061
	старост	0,199	0,152
Користи природне ресурсе потребне локалном становништву (рибу, воду, итд.)	пол	0,660	0,103
	старост	0,011*	0,196

² У случају једнообразних одговора (велика већина позитивних/негативних одговора), са изразито ниским вредностима очекиваних фреквенција (20% свих ћелија $f_i < 5$), примена Хи-квадрат теста није била методолошки оправдана.

Од свих анализираних варијабли, утврђена је веза између старости испитаника и става да туризам директно утиче на побољшање инфраструктуре (путева, канализације, одвоза смећа, итд.) у њиховом насељу. Старосна категорија 40-49 година дала је највише неутралних одговора у односу на укупан број својих испитаника (36%). Код најстарије популације присутно је снажно слагање са овом тврдњом (66,1%), док је код осталих старосних категорија овај проценат умеренији, али прелази половину популације (изузев у категорији 40-49 година). Крамеров коефицијент повезаности варијабли (0,181) сведочи о средњој јачини везе.

Поред тога, констатована је повезаност између полне структуре испитаника и тврдњи да туризам ремети активности локалног становништва и спречава га да приступи одређеним атракцијама у Националном парку. У оба случаја мушкарци су биле склони да у већем проценту потврде ове тврдње у односу на жене. Вредности Крамеровог коефицијента у оба случаја (0,207 за прву и 0,190 за другу тврдњу) указују на малу јачину везе између поменљивих.

Статистички значајна веза утврђена је између старости испитаника и става да туризам користи природне ресурсе потребне локалном становништву. У овом случају, најмлађа популација (до 29 година) била је најсуздржанија у давању одговора (46,15% неутралних одговора), док су одговори у оквиру старосне групе 30-39 скоро у целини распоређени између оних који се слажу и оних који се не слажу (само 10,5% неутралних одговора). Старије популације су већински позитивно одговориле, при чему је у групи 50+ већи проценат оних који су негативно одговорили (35% у односу на 30% из групе 40-49). Крамеров коефицијент повезаности варијабли (0,196) указује на средњу јачину везе између променљивих.

Контрола туристичког развоја и ставови о одрживом туризму

Поред тврдњи које су се односиле на ефекте туристичког развоја, испитаници су давали своје мишљење и када је у питању контрола туристичког развоја од стране локалне заједнице. Половина испитаника се слаже да локална заједница контролише развој туризма (34,8% испитаника се слаже, 15,8% се веома слаже), док је 24,7% узорка дало неутралан одговор. Остали (24,7%) сматрају да развој туризма контролишу екстерни субјекти.

Слично овоме, на тврдњу: „*Новац који туристи потроше остаје у мојој заједници*“ 52,1% испитаника одговорило је позитивно, док је 23,3% дало

неутралан одговор. Четвртина испитаника (24,6%) сматра да новац од туризма не остаје у локалној заједници (Табела 4).

Табела 4. Контрола туристичког развоја и ставови о одрживом туризму

Питање	Фреквенција				
	1	2	3	4	5
Локална заједница контролише развој туризма	27	29	56	79	36
Новац који туристи потроше остаје у мојој заједници	28	28	53	74	44
Локално становништво има лак приступ местима која користе туристи	18	21	30	95	63
Праве информације о одрживом туризму у мом насељу/општини су ми доступне, када ми затребају	30	34	53	72	38
Подржавам развој одрживог туризма у свом насељу/општини	3	3	14	87	120
Верујем да на правилан начин разумем утицај туризма на моју заједницу	2	4	33	95	93

1 – Уопште се не слажем, 2 – Не слажем се, 3 – Неутралан, 4 – Слажем се, 5 – Врло се слажем

Посебна група тврдњи односила се на ставове локалне популације о одрживом туризму и доступности информација које се баве овим питањем. Велика већина испитаника подржава развој одрживог туризма у њиховом насељу/општини (чак 52,9% испитаника се веома слаже, а 38,3% испитаника се слаже), што сведочи о томе да одрживи развој доживљавају као позитивно усмерење у будућој организацији туристичке делатности. Међутим, што се тиче доступности адекватних информација о одрживом туризму, ситуација је нешто другачија. На тврдњу: „*Праве информације о одрживом туризму у мом насељу/општини су ми доступне, када ми затребају*“ мање од половине испитаника дало је позитиван одговор (31,7% испитаника се слаже и 16,8% испитаника се веома слаже), док је 23,3% испитаника дало неутралан одговор. Одређени део испитане популације се не слаже (15%) или уопште не слаже (13,2%) са овом тврдњом, што упућује на то да локално становништво иако препознаје појам „одрживи туризам“ као позитиван, често не поседује знање о томе шта он подразумева и како би се могло додатно информисати. И поред тога, већина испитаника (82,8%) верује да на правилан начин разуме утицај туризма на локалну заједницу.

Анализа дистрибуције ставова локалне популације о контроли туристичког развоја и одрживом туризму према полу и старости (Табела 5)

идентификовала је статистичку везу само у случају старости испитаника и тврдње о доступности правих информација о одрживом туризму.

Табела 5. Разлике у ставовима локалне популације о контроли туристичког развоја и одрживом туризму по полу и старости

<i>Питање</i>		χ^2 (<i>p value</i>)	Крамеров V коеф.
Локална заједница контролише развој туризма	пол	0,881	0,072
	старост	0,773	0,109
Новац који туристи потроше остаје у мојој заједници	пол	0,622	0,108
	старост	0,484	0,130
Локално становништво има лак приступ местима која користе туристи	пол	0,134	0,176
	старост	/	/
Информације о одрживом туризму у мом насељу /општини су ми доступне, када ми затребају	пол	0,625	0,107
	старост	0,023*	0,186
Подржавам развој одрживог туризма у свом насељу/општини	пол	/	/
	старост	/	/
Верујем да на правилан начин разумем утицај туризма на моју заједницу	пол	/	/
	старост	/	/

Категорија испитаника старости 30-39 година у значајно већем проценту је негирала тврдњу о доступности ове врсте информација у односу на остале категорије (40% негативних одговора). Вредност Крамеровог коефицијента у овом случају износи 0,186 и указује на средњу јачину везе између променљивих.

Стање и перспектива туристичког развоја

Део истраживања обухватио је мишљења испитаника о тренутном стању туризма у њиховом насељу/општини и ставовима везаним за обим будуће организације туристичких кретања. У вези са овим, испитаницима су постављена два питања, са могућношћу да одаберу један одговор: „*Какво је тренутно стање туризма у Вашем насељу/општини?*“ (Слика 1) и „*Да ли би у Вашем насељу у будућности требало да буде више/мање туризма?*“ (Скица 2). На прво питање највећи број испитаника (34%) дао је одговор да је туризам на задовољавајућем нивоу у њиховој општини, док је велики број оних који мисле да је тренутно стање лоше (32%) или чак незадовољавајуће (8%). 22,5% испитаника сматра да је стање туристичког развоја добро, а само 3,5% испитаника окарактерисало је тренутни ниво организације туризма као одличан.

Скица 2. Ставови туриста о тренутном стању туристичког развоја и обиму будућих туристичких кретања у њиховом насељу/општини

Што се тиче организације будућих туристичких кретања, велика већина испитаника сматра да би у њиховом насељу требало да буде много више (56%) или више (37%) туризма. Мали проценат испитаника (6%) сматра да би туризам требало организовати у истом обиму у ком сада постоји, а још је мање оних који мисле да треба смањити обим туристичких акција (2%).

Закључак

Анализа анкетног истраживања показала је да становништво НП „Ђердап“ генерално препознаје туризам као могућег покретача развоја и има позитиван став према овој делатности, иако само одређени део испитаника има личну корист од туризма (38,3%). Истакнути су позитивни ефекти (непостојање повећане буке и велике гужве, несметан прилаз локалног становништва атракцијама, несметано одвијање локалних активности и стимулисање локалне културе), око којих су се испитаници сложили у великој већини.

Генерално, нису примећене значајне разлике међу половима у дистрибуцији одговора на постављена питања, изузев када је у питању релација локално становништво - туристи, тј. негативан утицај туристичке делатности на локалну популацију, где мушкарци имају негативнији став у односу на жене. Када су у питању старосне категорије, старије становништво има позитивнији став о утицају туризма на развој инфраструктуре, као и о ресурсима које ова делатност користи, а потребни су и локалном становништву, док је млађа популација већински суздржана. Млађе категорије (посебно категорија старости 30-39 година), за разлику од старије популације, не сматрају да су информације о одрживом туризму доступне, када им затребају.

Локална заједница није на прави начин информисана колико се развој туризма контролише на локалном нивоу, нити где одлазе потрошена финансијска средства у овој делатности. Становништво препознаје појам „одрживи туризам“ као позитиван, иако често не поседује знање о томе шта се тачно подразумева под њим и начину на који би се могло информисати. Добијени резултати показују могућности побољшања стања, јер већина испитаника сматра да би у будућности требало обогатити и

проширити туристичку понуду и верује да на правилан начин разуме утицај туризма на локалну заједницу. Акције које ће уследити треба усмерити на детаљније информисање локалног становништва о начинима могућег укључивања у организовање туристичке понуде, али и управљање заштићеним простором. Развојне политике усмерене ка одрживом туризму посебан акценат треба да ставе на младо становништво, адекватну едукацију и касније стицање искуства у пракси. С обзиром да је у свету широко прихваћен концепт развоја одрживог туризма у заштићеном добру, који као важно средство укључује подршку локалног становништва, позитивно расположење становника НП „Ђердап“ треба искористити као базу за даљи туристички развој, а локалну заједницу укључити и едуковати за будуће акције.

Захвалност

Рад представља део пројекта 47007 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Литература

- Akis, S., Peristianis, N. & Warner, J. (1996). Residents' attitudes to tourism development: the case of Cyprus. *Tourism Management* 17 (7) 481-494.
- Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R. & Kieselbach, S. (1988). The Impact of Tourism Development on Residents' Perceptions of Community Life. *Journal of Travel Research* 27 (1), 16–21.
- Allendorf, T., Khaing Khaing, S., Oo, T., Htut, Y., Aung, M., Allendorf, K., Hayek, L., Leimgruber, P. & Wemmer, C. (2006) Community attitudes toward three protected areas in Upper Myanmar (Burma). *Environmental Conservation* 33 (4), 344–352.
- Ap, J. & Crompton, J. L. (1998). Developing and Testing a Tourism Impact Scale. *Journal of Travel Research* 37 (2), 120–130.
- Belisle, F. J. & Hoy, D. R. (1980). The Perceived Impact of Tourism by Residents: A Case Study in Santa Marta, Colombia. *Annals of Tourism Research* 7, 83–101.
- Besculides, A., Lee, M. & McCormick, P. (2002). Residents' Perceptions of the Cultural Benefits of Tourism. *Annals of Tourism Research* 29, 303–319.
- Bonaiuto, M., Carrus, G., Martorella, H. & Bonnes, M. (2002). Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: The case of natural protected areas. *Journal of Economic Psychology* 23, 631–653.
- Brunt, P. & Courtney, P. (1999). Host Perceptions of Sociocultural Impacts. *Annals of Tourism Research* 26, 493–515.

Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer* 24 (1), 5-12.

Cardozo, M. (2011). Economic displacement and local attitude towards protected area establishment in the Peruvian Amazon. *Geoforum* 42 (5), 603-614.

Doxey, G. V. (1975). A causation theory of visitor-resident irritants: methodology and research inferences. Proceedings from: *The 6th Annual Conference of The Travel Research Association*, San Diego: Travel and Tourism Research Association, 195-198.

Eagles, P. & McCool, S. (2002). *Tourism in National Parks and Protected Areas*. Wallingford: Cabi Publishing.

Fiallo, E. A. & Jacobson, S. K. (1995). Local communities and protected areas: attitudes of rural residents towards conservation and Machalilla National Park, Ecuador. *Environmental Conservation* 22, 241-249.

Furze, B., de Lacy, T. & Birkhead, J. (1996). *Culture, Conservation, and Biodiversity*. New York: John Wiley and Sons.

Getz, D. (1986). Models in Tourism Planning toward Integration of Theory and Practice. *Tourism Management* 7, 21-32.

Gillingham, S. & Lee, P. C. (1999). The impact of wildlife-related benefits on the conservation attitudes of local people around the Selous Game Reserve, Tanzania. *Environmental Conservation* 26, 218-228.

Gupta, S. K., & Prakash, V. (2014). Assessment of rural destination residents' attitude toward tourism development in Uttarakhand, India: a research note. *International Journal of Qualitative Research in Services* 1 (3), 192-200.

Hanafiah, H. M., Jamaluddin, R. M., & Zulkifly, I. M. (2013). Local Community Attitude and Support towards Tourism Development in Tioman Island, Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 105, 792-800.

Hill, C. (1998). Conflicting attitudes towards elephants around the Budongo Forest Reserve, Uganda. *Environmental Conservation* 24, 244-250.

Holmes, G. (2013). Exploring the Relationship Between Local Support and the Success of Protected Areas. *Conservation and Society* 11 (1), 72-82.

Институт за архитектуру и урбанизам Србије (2011). Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, Београд.

Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management* 34, 37-46.

Liu, J., & Var, T. (1986). Residents Attitudes toward Tourism Impacts In Hawaii. *Annals of Tourism Research* 13, 193-214.

Liu, J., Sheldon, P. & Var T. (1987). Residents Perceptions of the Environmental Impacts of Tourism. *Annals of Tourism Research* 14, 17–37.

Maddox, R. N. (1985). Measuring Satisfaction with Tourism. *Journal of Travel Research* 23 (3), 2–5.

Mansfeld, Y. (1992). Group-Differentiated Perceptions of Social Impacts Related to Tourism Development. *Professional Geographer* 44, 377–392.

Murphy, P. E. (1981). Community attitudes to tourism. *International Journal of Tourism Management* , 2 (3), 189-195.

Murphy, P. E. (1983). Perceptions and Attitudes of Decisionmaking Groups in Tourism Centers. *Journal of Travel Research* 21 (3), 8–12.

Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. London: Methuen.

Nunkoo, R., & Gursoy, D. (2012). Residents' support for tourism: An Identity Perspective. *Annals of Tourism Research* 39 (1), 243-268.

Николић, С. (2006). *Туризам у заштићеним природним добрима*. Београд: Завод за заштиту природе.

Richards, G. & Hall, D. (2000). *Tourism and sustainable community development*. London: Routledge.

Simons, M. C. (2008). Community Benefit Tourism Initiatives—A conceptual oxymoron? *Tourism Management* 29, 1–18.

Struhsaker, T., Struhsaker, P. & Siex, K. (2005). Conserving Africa's rain forests: problems in protected areas and possible solutions. *Biological Conservation* 123, 45–54.

Tomićević, J., Milovanović, M. & Konold, W. (2005). Uloga participacije lokalne zajednice u održivom korišćenju prirodnih resursa Nacionalnog parka „Tara“. *Šumarstvo*, 4, 81-92.

Walpole, M. & Goodwin, H. (2000). Local Economic Impacts of Dragon Tourism in Indonesia. *Annals of Tourism Research* 27, 559–576.

Weladji, R., Moe, S. & Vedeld, P. (2003). Stakeholder attitudes towards wildlife policy and the Benoue Wildlife Conservation Area, North Cameroon. *Environmental Conservation* 30, 334–343.

Williams, J. & Lawson, R. (2001). Community Issues and Resident Opinions of Tourism. *Annals of Tourism Research* 28, 269–290.

World Tourism Organization. (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destination: a Guidebook*., Madrid: WTO.

www.npdjerdap.org, сајт посећен 20.09.2014. године.